

Tijdens de procedurevergadering van de vaste commissie voor Financiën op 9 april 2014 is besloten om een algemeen overleg te voeren over rentederivaten in het MKB. Tevens is besloten om voorafgaand aan het algemeen overleg eerst een schriftelijk overleg te voeren over rentederivaten in het MKB.

Binnen de vaste commissie voor Financiën hebben enkele fracties de behoefte enkele vragen en opmerkingen voor te leggen.

De voorzitter van de commissie,
Van Nieuwenhuizen-Wijbenga

De griffier van de commissie,
Berck

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de VVD

De leden van de VVD-fractie hebben kennisgenomen van alle berichten in de media over rentederivaten in het MKB en zien daarin aanleiding tot het stellen van een aantal vragen aan de Minister.

De leden van de VVD-fractie vinden het belangrijk om allereerst zicht te hebben/krijgen op de omvang van rentederivaten in het MKB. Graag horen zij van de Minister van welke feitelijke cijfers hij uitgaat. Hoeveel bedrijven maken gebruik van rentederivaten? Hoe groot zijn de bedragen die zij daarmee afdekken? Om wat voor type derivaten gaat het? Welke risico's lopen ze? Wat zijn de looptijden van deze rentederivaten? Wat is de omvang van de problematiek? Welke problemen signaleert de Minister hiermee en wat is zijn analyse daarop? Wat zijn de oorzaken van de problemen?

Financieel adviesbureau Cadension heeft berekend dat het Nederlandse MKB voor bijna € 4 miljard in het rood staat op rentederivaten die bedrijven bij banken hebben afgesloten. De leden van de fractie van de VVD willen graag weten of deze cijfers correct zijn en vragen een reactie van de Minister en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) op het Cadension-rapport «Omvang rentederivaten in het MKB».

In de media is veel aandacht voor de verkoop van rentederivaten aan het MKB. Daar komen echter vooral intermediaire partijen (advocaten, adviseurs) aan het woord. De leden van de VVD-fractie willen graag van de Minister weten of er vanuit het Ministerie van Financiën en/of de AFM overleg is (geweest) met vertegenwoordigers van het MKB, zoals MKB Nederland en Ondernemend Nederland (ONL). Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat zijn daar de uitkomsten van?

In het Verenigd Koninkrijk zijn massaclaims ingediend als het gaat om rentederivaten in het MKB. Volgens FCA (de zusterorganisatie van de AFM) is al ruim € 720 miljoen uitgekeerd aan herstelacties. Situaties in verschillende landen zijn vaak niet zomaar met elkaar te vergelijken. Wat is het verschil tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk als het gaat om de rentederivaten in het MKB? Zijn er in Nederland al herstelacties geweest? Zo ja, om welke bedragen gaat het in Nederland? Zo nee, zijn er herstelacties te verwachten?

In het Financieele Dagblad van 5 april 2014 wordt gesteld dat banken keihard optreden in geschillen over rentederivaten. Deze leden willen graag van de Minister weten welke werkwijze, aanpak en oplossingen de banken hanteren als het gaat om de (problemen bij) rentederivaten in het MKB, en ook bij specifieke herstelacties in individuele gevallen van niet-passende dienstverlening in het verleden. Het gaat dan in ieder geval om de vier grote banken, maar ook om de lijn van de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB). Eerder heeft de Minister aangegeven dat een aantal banken naar aanleiding van de AFM-rapportage over derivaten stappen ter verbetering heeft aangekondigd. Om welke banken gaat het? Welke verbeteringen zijn doorgevoerd?

Banken hebben het in het Financieele Dagblad van 5 april 2014 over «een handvol» geschillen; advocaten van ondernemers spreken over tientallen geschillen over afgesloten swaps. Hoe verklaart de Minister dit verschil?

In februari 2014 heeft de AFM een rapport gepubliceerd met aanbevelingen voor rentederivatendienstverlening. Is de Minister van mening dat de aanbevelingen van de AFM vooral betrekking hebben op de toekomst

en in mindere mate op dossiers uit het verleden? Zo nee, waarom niet? Wat is de lijn van de AFM als het gaat om specifieke herstelacties in individuele gevallen van niet-passende dienstverlening in het verleden? Welke (wettelijke) verplichtingen zijn er op dit moment voor banken als het gaat om rentederivaten in het MKB?

De rechtbank in Den Bosch oordeelde onlangs dat een melkveehouder niet het volledige verlies op zijn renteswap hoefde te betalen. De bank had de klant beter moeten informeren over bijvoorbeeld de negatieve waardeontwikkeling. Het Gerechtshof in Den Bosch heeft in een tussenvonnis aangegeven dat banken hun advies bij verkoop van derivaten aan het MKB moeten aanpassen aan het risicoprofiel van de ondernemer. Doen ze het niet dan schenden ze de zorgplicht. Of de bank werkelijk te kort schoot moet nog worden vastgesteld in de vervolgprocedure. Welke rechterlijke uitspraken zijn er nog meer gedaan over de rentederivaten? Wat zijn de gevolgen van de rechterlijke uitspraken? Wat zijn volgens de Minister de (wettelijke) verplichtingen en verantwoordelijkheden van banken op dit punt? Wat zijn volgens de Minister de verplichtingen en verantwoordelijkheden van een MKB-bedrijf?

In het Financieele Dagblad van 4 maart 2014 wordt aangegeven dat veel ondernemers de confrontatie met de bank schuwen uit angst de financiering, die aan het rentederivaat is gekoppeld, kwijt te raken en dus financieel afhankelijk zijn van hun bank. Welke mogelijkheden hebben MKB'ers om het probleem (juridisch) aan te kaarten? Welke belemmeringen zijn er of voelen MKB'ers om juridisch actie te ondernemen als ze een probleem zien? Welke waarborgen zijn er voor MKB'ers dat ze hun financiering niet verliezen als ze een (juridische) procedure beginnen tegen de bank?

Het Kenniscentrum Rentederivaten (Bais Legal, 2BW Advocaten, Cadension, Immix Advocaten, Wijn Bancair Advies), dat betere ondersteuning van MKB'ers wil bij de oplossing van hun problemen met rentederivaten, heeft op 15 april 2014 in het rapport «Reactie Kenniscentrum Rentederivaten op rapport AFM» aanbevelingen gedaan aan banken, toezichthouders en de politiek als het gaat om rentederivaten in het MKB. Wat vindt de Minister van de aanbevelingen? Is het de Minister bekend wat de AFM en de NVB van de aanbevelingen vinden?

In mei en oktober 2013 heeft de Minister aangegeven dat bij de koepelorganisatie van het MKB geen behoefte bestaat aan een verbreding van het Kifid (Klachteninstituut Financiële Dienstverlening) tot het MKB. Dit omdat klachten van ondernemers ten aanzien van financiële dienstverlening vaak op andere wijze worden geadresseerd, bijvoorbeeld door middel van een interne klachtenprocedure bij banken en verzekeraars. Het rapport van de AFM over dienstverlening bij het afsluiten van rentederivaten gaf toen, volgens de Minister, geen directe aanleiding om de toegang tot het Kifid uit te breiden naar het MKB. Wat is de mening van de Minister op dit moment? Is het de Minister bekend wat het standpunt is van MKB Nederland en ONL op dit punt? En wat zouden de gevolgen zijn van het verbreden van de rol van het Kifid tot het MKB?

De Europese verordening EMIR (European Market Infrastructure Regulation) moet ervoor zorgen dat handelen in OTC (Over The Counter)-derivaten transparanter en veiliger wordt. In hoeverre zorgt EMIR ervoor dat problemen met derivaten worden voorkomen? Welke extra (rapportage)verplichtingen zijn er inmiddels voor het MKB als het gaat om derivaten? Hoe dragen die bij aan minder problemen met derivaten? Welke (administratieve) lasten komen eruit voort voor het MKB? En in hoeverre vindt de Minister het redelijk dat de kosten hiervoor bij het MKB

komen te liggen en «wat krijgen ze ervoor terug»? Wanneer vindt er een evaluatie van EMIR plaats?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de PvdA

De leden van de PvdA-fractie danken het kabinet voor de mogelijkheid om dieper in te gaan op de kwestie van de rentederivaten in het Nederlandse MKB. De genoemde leden zijn van mening dat banken en andere financiële instellingen MKB-ondernemers afdoende moeten voorlichten over de risico's die kleven aan het afsluiten van renteswaps, zoals het risico op een negatieve marktwaarde van het derivaat bij tussentijdse beëindiging.

De leden van de PvdA-fractie vinden de rapportage van de AFM uit september 2013 zeer zorgwekkend. Deze leden willen de Minister dan ook vragen een nadere appreciatie te geven van de mogelijke omvang van de problemen met derivaten in het MKB. Hoeveel lopende derivaatcontracten staan er bij benadering uit bij Nederlandse MKB-ondernemers, welk deel heeft daarvan waarschijnlijk een negatieve waarde en welk deel van de derivaatcontracten is op basis van execution-only dienstverlening afgesloten? Hoe duidt de Minister de bevindingen van onderzoeksbureau Cadension dat één op de drie derivaatcontracten aan het MKB een negatieve waarde heeft die in totaal € 3.9 miljard zou belopen? Hoe schat de Minister zelf de gemiddelde negatieve waarde per derivaatcontract in? Kan de Minister waar mogelijk ook aangeven om wat voor soort derivaatcontracten (swaps, collars et cetera) het vooral gaat bij Nederlandse MKB'ers?

De leden van de PvdA-fractie willen de Minister eveneens vragen nader in te gaan op een pilot studie van de Financial Services Authority (FSA), de Britse financieel toezichthouder, over de verkoop van rentederivaten aan het MKB. Deze FSA-studie uit 2013 constateert fouten in de verkoop en voorlichting aan MKB-ondernemers in 90% van de onderzochte gevallen. Deze fouten omvatten onder andere onvoldoende voorlichting over de uitstaprisico's bij tussentijdse beëindiging, onvoldoende toetsing van het kennisniveau van de klant alsook «over-hedging» waarbij de geboden dekking en looptijd van het derivaat niet aansloot bij de afgesloten lening. Naar aanleiding van deze bevindingen gaan elf Britse banken nu 40.000 derivaatcontracten aan kleine ondernemers tegen het licht houden, zo constateren de leden van de PvdA-fractie. De genoemde leden willen de Minister vragen in te gaan op de mate van vergelijkbaarheid van de geconstateerde problematiek bij Britse en Nederlandse MKB-ondernemers? Gaat het hier om andere (complexere) producten of zijn deze op een andere wijze aan de man gebracht (bijvoorbeeld provisie)? De leden van de PvdA-fractie willen vragen in hoeverre het vervolgonderzoek van de AFM ook aandacht zal besteden aan over-hedging binnen de verkoop van derivaatcontracten aan het Nederlandse MKB (past het derivaat wel bij de lening)? Ook willen de leden van de PvdA-fractie vragen hoe de Minister tegenover een Nederlandse doorlichting van de derivaatcontracten in het MKB staat?

De leden van de PvdA-fractie willen graag doorvragen op de mogelijkheid tot «execution-only» verkoop van derivaatcontracten aan niet-professionele partijen. Rentederivaten zijn complexe producten waarbij goede voorlichting vooraf noodzakelijk is zo menen de leden van de PvdA-fractie. Bovendien blijkt uit de rapportage van de AFM uit september 2013 dat veel klanten niet duidelijk was dat zij een «execution-only» derivaat afsloten. Deze leden willen daarom informeren welke voorwaarden zijn verbonden aan execution-only verkoop voor complexe producten? Hoe staat de Minister in algemene zin tegenover de

mogelijkheid tot execution-only verkoop van derivaten? Welke voor- en nadelen ziet de Minister aan het uitsluiten van bepaalde types derivaten van execution-only verkoop? De leden van de PvdA-fractie willen vragen naar de cliënt-classificatie van MKB-ondernemers. Uit de rapportage van de AFM blijkt dat er een opt-up mogelijkheid bestaat bij het afsluiten van derivaten waardoor niet-professionele partijen worden geclassificeerd als professionele partij. Is een dergelijke opt-up aan voorwaarden verbonden willen de leden van de PvdA-fractie weten? En wat betekent een classificatie als professionele partij voor de reikwijdte van de zorgplicht van de financiële dienstverlener? Ligt het niet voor de hand dat complexe producten als derivaten alleen kunnen worden verkocht na een grondige uiteenzetting van de risico's voor de afnemer?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de SP

De leden van de SP-fractie hebben enkele vragen over rentederivaten in het MKB.

Allereerst vragen de leden van de SP-fractie of de Minister de mening deelt dat banken bij het afsluiten van een rentederivaat een verantwoordelijkheid hebben om te bepalen of een MKB-onderneming voldoende kennis heeft om de implicaties van een rentefluctuatie te voorzien? Vindt de Minister dat, gezien de complexiteit en het karakter van het product, een renteswap een minder geschikt product is voor de MKB-doelgroep? Vindt de Minister het ook onwenselijk dat MKB ondernemingen bij het kopen van een financieel product verplicht werden een rentederivaat af te sluiten?

Is de Minister bekend met de signalen dat banken hard optreden tegen MKB-ondernemers als zij een klacht willen indienen? Hoe oordeelt de Minister daarover? Deelt de Minister de mening dat een centraal meldpunt laagdrempeliger is en MKB-ondernemingen eerder geneigd zijn een klacht ter toetsing voor te leggen? Kan de Minister toelichten wat zijn oordeel is over de herstelactie voor de gedupeerde MKB ondernemingen, die de Engelse financieel toezichthouder Financial Conduct Authority heeft opgezet? Is de Minister bereid een dergelijke actie op te zetten in Nederland? Deze leden lezen dat de Minister betwijfelt of een centraal meldpunt voor klachten nodig is. Welke bezwaren ziet de Minister tegen het opzetten van een centraal meldpunt? Ziet de Minister hier een rol weggelegd voor het Kifid? Is de Minister bereid hierover in gesprek te gaan met het Kifid?

Wat vindt de Minister van de kritiek op het vervolgonderzoek van de AFM dat deze slechts aanbevelingen geeft in plaats van onderzoekconclusies? Kan de Minister reageren op de conclusies van de reactie van het Kenniscentrum Rentederivaten op het rapport van AFM? Wat vindt de Minister van het voorstel om een afkoelperiode in te stellen waarin banken de financiering van MKB-ondernemingen met rentederivaten niet vroegtijdig opzeggen of verlengen? Is de Minister bereid een afkoelperiode in te stellen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van het CDA

Recent werden mondelinge vragen gesteld aan de Minister van Financiën over de gevolgen van afgesloten rentederivaten aan het MKB. Het Financieel Dagblad berichtte over de financiële schade die dit potentieel kan opleveren voor het MKB, oplopend tot € 4 miljard. Omdat de leden van de CDA-fractie de antwoorden van de Minister onvoldoende vonden, willen de leden van de CDA-fractie graag een aantal nadere vragen stellen.

De kern van deze inbreng is de vraag of banken een zorgplicht hebben voor MKB'ers die een financieel ingewikkeld product afsluiten bij een bank. De leden van de CDA-fractie vinden van wel. Een trits aan rechterlijke uitspraken bevestigt deze mening, op 26 maart en 15 april bijvoorbeeld het gerechtshof in Den Bosch. Het hof stelt dat de bank een bijzondere zorgplicht heeft wanneer een product als een rentederivaat wordt geadviseerd aan een niet-professioneel belegger. Deelt de Minister de opvatting van de leden van de CDA-fractie dat dit aangeeft dat banken een bijzondere zorgplicht richting het MKB kennen als het gaat om het afsluiten van complexe financiële producten en dat dit ook met terugwerkende kracht geldt?

Juist op het terrein van het aanbieden van rentederivaten aan niet-professionele klanten heeft de AFM een vervolgonderzoek aangekondigd met aanbevelingen voor verbetering. Wanneer krijgt de Kamer dit vervolgonderzoek toegestuurd? De huidige aanbevelingen van de AFM zijn in de ogen van genoemde leden onvoldoende. Dat wordt ook geconstateerd door het Kenniscentrum rentederivaten (KCR). Het KCR heeft een uitgebreide reactie opgesteld naar aanleiding van het eerste AFM-onderzoek naar de rentederivaten. De ondervonden problemen in deze reactie zijn legio. De problemen gaan onder anderen over een mismatch tussen eigenlijke financieringsbehoefte en het aangeboden product, het gebrek van toespitsing op MKB-bedrijven van geboden informatie over rentederivaten, de grootte van de risico's voor een derivaat-afnemer in vergelijking met een vastrentende lening, de onmogelijkheid van vervroegd aflossen en de buitenproportionele negatieve waarde van een derivaat onder rentedalingen in vergelijking met een vastrentende lening.

Worden de door het KCR naar voren gebrachte problemen door de Minister herkend? Kan de Minister inmiddels een compleet beeld van geven van hoe groot de problematiek is?

Kan de Minister aangeven hoeveel MKB'ers een derivaat hebben lopen en hoeveel daarvan staan er «onder water»?

De Britse tegenhanger van de AFM, de FSA, is niet gestopt bij een onderzoek maar is tot actie over gegaan. De FSA heeft geconstateerd dat banken inderdaad hun klanten met onvoldoende professionele financiële kennis onvoldoende hebben geïnformeerd over alle risico's met rentederivaten. Hierop is de FSA tot een schaderegeling over gegaan. Een onafhankelijke deskundige beoordeelt of de bank inderdaad onvoldoende informatie heeft geboden aan de ondernemer, indien dat het geval is, betaalt de bank een schadevergoeding. De leden van de CDA-fractie vinden dit een goede oplossing voor de problemen, omdat het voorkomt dat de ondernemer zelf moet procederen tegen zijn bank. Dat is namelijk niet alleen kostbaar, veel ondernemers durven het ook niet aan omdat ze nog andere financiële producten bij dezelfde bank hebben ondergebracht die niet in gevaar mogen komen.

Ziet de Minister de genoemde problemen ook? Is de Minister bereid om een oplossing voor de genoemde problemen analoog aan de «FSA-oplossing» ook in Nederland te implementeren?

Een onafhankelijke deskundige als tussenpersoon is dan een goede oplossing. Genoemde leden zien wel dat niet elke onderneming die een rentederivaat heeft afgesloten tot de «niet-professionele belegger» behoort. De FSA heeft hiervoor een aantal heldere criteria opgesteld die voor iedereen toetsbaar helder maken wie er wel of niet eventueel voor een schadevergoeding in aanmerking komt.

Er zijn in Engeland al honderden miljoenen aan schade-uitkeringen gedaan en banken hebben miljarden opzij gezet om aan de claims tegemoet te kunnen komen. Dat rechtvaardigt voor de leden van de

CDA-fractie de gedachte dat de problemen met rentederivaten ook in Nederland structureel zijn en dat er een structurele oplossing moet komen. De AFM doet hier een aantal goede aanbevelingen voor maar die zorgen er niet voor dat de eerder gemaakte troep wordt opgeruimd.

De leden van de CDA-fractie willen van de Minister weten: erkent de Minister dat de derivatenproblemen structureel zijn?

Is de Minister bereid om via de AFM voor de getroffen MKB'ers een schaderegeling met de banken af te spreken naar Brits voorbeeld zoals heldere toetredingscriteria en de inzet van onafhankelijke deskundige derde partij?

Ziet de Minister met de leden van de CDA-fractie dat een dergelijke oplossing een onderdeel kan zijn van herstel van vertrouwen van de consument en ondernemer met betrekking tot de financiële wereld?

Het KCR gaat ook nog een stap verder. Ze geven aan dat je je kunt afvragen of het op grote schaal afsluiten van rentederivaten voor het MKB wel een passend product is. Het KCR vindt dat de AFM moet oordelen dat het hier om een niet-passend product gaat, indien de MKB-onderneming niet over een vergunninghoudende externe adviseur beschikt. Deelt de Minister deze mening?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van de PVV

Kan de Minister bevestigen dat het MKB momenteel € 4 miljard in het rood staat op rentederivaten, vragen de leden van de PVV-fractie?

Verwacht de Minister dat er MKB-bedrijven en (semi-)publieke instellingen in de problemen komen als gevolg van verliezen op derivaten?

Worden deze derivaten (in deze vorm) nog steeds op grote schaal verkocht?

Worden er aan het MKB voldoende alternatieven (leningen met vaste rentes) geboden?

Kan de Minister eens wat verder ingaan op de uitspraak van de rechtbank in Den Bosch? Wat zijn hiervan de gevolgen en heeft deze uitspraak een precedentwerking?

In hoeverre zijn bedrijven en instellingen voldoende geïnformeerd over en gewezen op de risico's van de rentederivaten, vragen de leden van de fractie van de PVV?

Heeft de financiële sector voldoende zijn zorgplicht nageleefd? Is hier in voldoende mate op toegezien door de AFM? Welke sanctiemogelijkheden heeft de AFM als de zorgplicht niet adequaat wordt nageleefd?

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van D66

De leden van de D66-fractie wijzen op berichtgeving dat het MKB voor € 4 miljard in het rood staat op de afgesloten derivaten. Herkent de Minister deze cijfers? Kan de Minister inzicht geven in de omvang van aan het MKB verkochte derivaten en de potentiële problematiek?

De leden van de D66-fractie constateren dat de AFM in 2013 zeer kritisch is geweest over de dienstverlening van banken aan het MKB. Enkele weken geleden heeft de AFM laten weten «banken te vragen in actie te komen voor die gevallen waarin naar wettelijke maatstaven sprake is of kan zijn geweest van niet- of onvoldoende passende rentederivatendienstverlening, gegeven de complexiteit van bepaalde productoplossingen in verhouding tot het profiel van de klant». Wat betekent dit precies? Welke mogelijkheden heeft de AFM om banken te dwingen in actie te komen? Waar zal deze actie uit bestaan?

De leden van de D66-fractie vragen naar het oordeel van de Minister over een schaderegeling voor geleden of te lijden schade door MKB'ers. Deze leden begrijpen dat het moeilijk is om de totale schade te becijferen en te compenseren, omdat die in individuele gevallen anders is en afhankelijk is van toekomstige waardeontwikkelingen. Tegelijkertijd wijzen deze leden op het feit dat in het Verenigd Koninkrijk wel een schadehersteloperatie gaande is, wat erop duidt dat hier wel degelijk mogelijkheden voor zijn.

II Reactie van de Minister